

ДО ПРОБЛЕМИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДЕЯКИХ КЛЮЧОВИХ ПОНЯТЬ КИТАЙСЬКО-ЯПОНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ

В даній статті йдеться про можливість розширення семантичних полів ключових понять (термінів) китайсько-японської філософсько-релігійної традиції за допомогою етимології їхніх ієрогліфічних морфем. На думку автора, це може бути один з надійних способів наближення до розуміння сутності таких понять у складі китайських і японських текстів філософсько-релігійної тематики.

Проблема розуміння китайських та японських філософських і релігійних текстів залишається як вельми актуальною, так і складною, оскільки пов'язана, передусім, із труднощами розкриття значень (семантизацією) ієрогліфічних слів (термінів), якими представляються ключові поняття далекосхідної філософсько-релігійної традиції. Китайсько-іноземні та японсько-іноземні словники, у кращому разі, подають лише кальковані переклади таких понять, а етимологічних словників, які б інтерпретували зміст останніх індо-європейськими мовами, як нам відомо, не існує.

Отже, ми маємо справу з т. з. філософсько-релігійними поняттями, внутрішню форму яких задовго графічними формами китайських ієрогліфів. Розкриття смислу багатьох з цих понять неможливо без відповідних авторських коментарів або без знання етимології ієрогліфів, якими ці поняття представляються в текстах.

Кальковані переклади (подані в традиційних словниках), наприклад, таких понять як "бог", "дух", "людина", "розум", "знання", "ідея", "реальність", "істина", "об'єктивність", "суб'єктивність", "віра", "небо", "земля", "світ", "закон", "природа" тощо не завжди наближають читача до розуміння китайських та японських текстів релігійно-філософської тематики. Наприклад, релігійне поняття "віра" у послідовників християнства, буддизму, даосизму, конфуціанства, ісламу тощо викликає далеко не ідентичні асоціації і уявлення.

У свідомості людей країн Південно-Східної Азії (Китай, Корея, В'єтнам, Японія) формування уявлень, пов'язаних із ключовими релігійно-філософськими поняттями, відбувалось (починаючи з 1—2 століть н. е.) під впливом трьох релі-

гійно-філософських вчень: даосизму, конфуціанства, буддизму. Синкретизм цих вчень справив ще більший вплив на духовний розвиток соціумів вищезгаданих країн і спричинив виникнення принаймні двох термінів, що відповідають поняттю "релігійне вчення" і, певною мірою — поняттю "віра", а саме: "сінкьо" (信教) і "сюкьо" (宗教)*.

За етимологією ієрогліфічних морфем терміна "сінкьо" він інтерпретується як вчення (教), основою якого є істинний (правильний) шлях людей (人) і речей (言). Цей термін/поняття виражає сутність лаоського вчення і, частково (щодо людей), — сутність вчення Конфуція. Термін "сюкьо" інтерпретується як вчення (教) спільного (сімейного, колективного, групового тощо) вівтаря Неба (宗), з якими пов'язано як шанування Неба — ідеального взірця життєвого устрою, так і шанування душ померлих предків, чий життєвий шлях мав бути зразком для живих. Тут треба зазначити, що ідея обожнювання Неба і зразкової минувшини лежить в основі вчення Конфуція.

Відповідність семантики вищенаведених термінів поняттю "віра" (信仰) виявляється через етимології даних ієрогліфічних морфем: а) істинний (вірний) шлях людей (人) і речей (言); б) вірний шлях людей (人) через шанобливе ставлення до предків, старших (仰). Отже, семантичне поле поняття "віра" багато в чому ідентичне семантичному полю поняття "релігія".

Лише з наведених прикладів, на наш погляд, стає зрозумілим характер труднощів, які можуть виникати на шляху розбудови, скажімо, європей-

* Надалі вимова лексем наводитиметься в япономовному варіанті.

ських шкіл далекосхідної філософії, релігії, культури тощо.

Розглянемо семантику деяких інших ключових термінів через етимологію їхніх ієрогліфічних позначень. Наприклад, представлення такими позначеннями сутності понять "бог", "божество" (神). Етимологія цього позначення свідчить про поклоніння людей небу (示), яке уособлює сферу дій "потойбічних сил" (申), або поклоніння їм (示) потойбічним силам (申), діяльність яких ототожнюється з діяльністю Неба. Отже, поняття "бог", "божество" в уявленнях людини Сходу асоціюється з Небом як причиною всього сушого (конф.). Інакше кажучи, формування образів божеств у свідомості людини Сходу могло бути пов'язаним із шанобливим ставленням до того, що (за її уявленнями) знаходиться за межами свідомості і реального сприйняття (申). До речі, таке уявлення людини Сходу щодо сил небесних і до самого Неба корелює з інтерпретацією поняття "небо" через етимологію відповідного ієрогліфічного позначення (天): небо (二) як певний простір (二), у якому актуалізується життєвий шлях людини (人), або як певний рівень (二) духовного розвитку людини (人). Успішність просування людини в цьому просторі має відповідати рівневі її духовності. Найвищий (абсолютний) рівень духовності "сейсін" (精神) інтерпретується як абсолютна чистота намірів (精) під час поклоніння (жертвопринесення) вищим силам (Небу) (神). У життєво-побутовому плані це означає чесність намірів тих, хто стоїть нижче, по відношенню до вищих за рангом, старших за віком, відданість справі тощо (конф.). Отже, семантика терміна/поняття "небо" за його ієрогліфічного позначення (天) уявляється як простір (二) певних рівней (二) духовності людини (人).

В далекосхідній філософській традиції духовність як унікальна властивість людини протистоїть духовності тварини, про що може свідчити антонімія інтерпретацій термінів "дзімбцу" (人物) і "добуцу" (動物). Перший — особистість (людина) як духовна (人) істота (物); другий термін — тварина — як фізична (動) істота. Вхідження до складу обох даних термінів ієрогліфічного позначення (物) — "істота" ("створіння") вказує на такі властивості навколишнього світу, як універсальність і розмаїтість його форм.

Шлях прямування як істот, так і неістот (у тому числі людини) відбувається у двох фазах життєвого циклу: у захованій (непроявленій) (L) і відкритій (проявленій) (J) [1]. У межах (на рівні) захованої (інь) фази відбувається процес зародження "речей" — Істот, неістот (発). На рівні відкритої (ян) фази — процес породження (про-

явлення/появи) "речей" (生, 誕), їхній розвиток (формування) (育, 六, 月). Після закінчення процесу формування (口) (кінець циклу) відбувається перехід сформованої "речі" у першу (заховану) фазу (інь) наступного (чергового) циклу, в якій здійснюється процес її ("речі") руйнування (розпад старої форми) (死), зародження нової форми і т. ін. (回).

Таким чином, основою існування світу "речей" (口) є нескінченний циклічний процес їхнього зародження — породження — формування — деформування при циклічних повтореннях захованих (世) та відкритих (界) фаз життєвих циклів (世界 → 世界...).

Процес створення людиною певних речей (як замкнений однократний цикл) також складається з двох фаз: а) захованої — фази обміркування плану/програми дій; б) відкритої — фази практичної дії, що закінчується створенням речей, себто актуалізацією результатів попередньої фази. Отже, вміння людини орієнтуватись у двох функціональних просторах, в одному з яких відбуваються процеси захованої фази, а в іншому — процеси відкритої фази, вказує на те, що людина здатна оцінювати власні можливості на тому чи іншому етапі актуалізації цих фаз, створюючи певні речі (作). Звідси випливає, що світ конкретних речей, які проявляються (відбиваються) в свідомості людини, є функцією світу неречей (джерела їхнього походження). Таким джерелом виступає як природа, себто оточення людини, так і сама людина з її свідомістю і підсвідомістю (本能 — основа (本) фізичних і духовних можливостей людини (能)), які самі є витвором природи.

Дух людини (її життєдіяльний потенціал або життєздатність) є вираженням стану її душі. Ієрогліфічні позначення поняття "дух людини" (氣, 心) можна інтерпретувати як проявлення янського потенціалу сил інь. Інакше кажучи, проявлення того, що знаходиться за межами чуттєвого сприйняття, тобто на рівні підсвідомості людини (本能) (див. вище).

Отже, можна вважати, що енергетична природа душі (氣, 心) та її проявлення (発, 生) через енергійність (діяльність) людини (発, 動, 働) в уявленнях людини Сходу є реаліями матеріального світу. Зі смертю людини, коли вона зникає як матеріальний носій душі, нащадки намагаються уявити собі способи її (душі) переселення, набування інших форм існування тощо (鬼, 魔, 靈).

Взагалі, питання, пов'язані з уявленням щодо "потойбічного світу", не обминули й народи з далекосхідною культурною традицією, які, на нашудумку, є значно менш релігійними, ніж, наприклад, народи Америки, Близького Сходу і,

навіть, Європи. Про це може свідчити явно виражений прагматизм відомих далекосхідних філософських і релігійно-філософських вчень, за якими ДОЛЯ людини (運・命) залежить не від волі конкретного божества в іпостасі персоніфікованої особи (Аллах, Ісус та ін.), а від того, який життєвий шлях (спосіб життя) (道) обирає людина, якими морально-етичними нормами (徳) вона керується у своєму житті, беручи за взірць Небо, життя мудрих людей, вищих за рангом, старших за віком осіб тощо (конф.), або природу, космос у їхніх макро- й мікроіпостасях тощо (дао). Ось чому ми вважаємо, що віруюча людина Сходу у повсякденному житті сподівається не на милість (благодать) вищих сил, а на вірність обраного життєвого шляху (道), на якому дотримання певних морально-етичних (конф.), психо-фізіологічних (дао) норм сприятиме, на її думку, гармонізації (її) зв'язків з природою речей (示). Збереження і зміцнення таких зв'язків — шлях до щасливої ДОЛІ (福), а уникнення або руйнування їх — до нещасливої (禍). Тобто щастя чи нещастя залежить, відповідно, від упорядкованого (виваженого) (昌), або неупорядкованого (невиваженого) (凶) ставлення людини до природної гармонії речей (示) як до взірця вишого рівня (二).

Таким чином, для людини Сходу місце появи, перебування і дій злих духів, себто темних сил (魂), там, де порушуються норми моралі, закони природи тощо (祟・禍). Іншими слова-

ми, невдачі, нещастя і таке інше спричиняються не темними силами природи, а неправильним способом життя людей. А сама по собі милість (добродійність) з боку вищих сил (神・靈・精) — це не т. зв. "дар божий" (у розумінні людини Заходу), а, скоріше, "сприяння" (恩恵) здійсненню ширих, високоморальних задумів та бажань людини. Саме така точка зору свідчить про те, що людина Сходу незалежна (духовно і фізично) від "злих сил потойбічного світу", оскільки небажані "дії" останніх можна передбачити й випередити.

Отже, прагматичність такої точки зору корелює з прагматичністю погляду людини Сходу на ДОЛЮ. Остання, хоча і пов'язана з вищою волею (命・天) як причиною її (ДОЛІ) визначення (конф.) (宿・縁・機) (дао), вона, як було зазначено вище, невід'ємна від практичної діяльності та волі людини (運・命・機), від того життєвого шляху, який вона обирає (道・運), спираючись не лише на власну інтуїцію (直覚・直観・直感・勘), а й на знання (知). Останні, у свою чергу, постають як певні рівні (二) нескінченного процесу проявлення усвіомлення людиною (人) властивостей речей (物) навколишнього середовища. Причому передумовою реалізації цього процесу є природна здатність людини (能) до орієнтування у ЯН—ІНЬ функціональному просторі (人), тобто, вміння розрізняти ЯН—ІНЬ — стани речей (分).

1. Резаненко В. Ф. До проблеми семантико-графічної структури ієрогліфічних символів п'яти стихій китайської космогонії: Матеріали 1-го українського симпозиуму з мо-

вознавства і літератур країн АТР / Київ, 28—29 квітня 1998 // відповідальний редактор Резаненко В. Ф.: НаУКМА, 1999.—С. 27 — 31.

Rezanenko V. F.

TO THE PROBLEM OF SOME KEY POINTS OF CHINESE-JAPANESE PHILOSOPHICAL AND RELIGIONS TRADITION

The article deals with the possibility of expanding semantic fields of the key notions (words) describing Chinese and Japanese philosophical and religions tradition with the help of their hieroglyphic morpheme's etymology.

According to the author, it can be a reliable way of approach to understand the essence of such to understand the essence of such notions in the Chinese and Japanese philosophical and religions text.